

Een wisseling van taalcultuur¹

Joop van der Horst

De standaardtaal staat onder druk. Niet alleen in Vlaanderen en Nederland, maar in heel Europa. In Duitsland zijn er problemen met het Duits, in Frankrijk met het Frans, in Engeland met het Engels. Overal gaat het om hetzelfde: slechte beheersing van de spelling, ontlezing, afnemende taalvaardigheid, sms-taal, veel woorden uit andere talen, dalende schoolprestaties, tussentaal. Niet iedereen is overigens somber; er wordt heel verschillend over gedacht. Maar zelfs degenen die niet klagen, erkennen dat er op taalgebied onthutsend veel verandert: we lezen en schrijven anders dan tien of twintig jaar geleden, de didactiek van het talenonderwijs is in de laatste decennia meer veranderd dan in de 500 jaar ervoor; en het boek, vijf eeuwen lang onbetwiste marktleider voor opslag en verspreiding van kennis, heeft door het internet voor het eerst in zijn geschiedenis serieuze concurrentie gekregen.

Toch zou het een vergissing zijn om te denken dat dit door de computer of het internet komt. De omslag begon al veel eerder. Het is van belang om te zien dat onze

meningen en ideeën over taal en spelling geen universele waarden zijn. Ze zijn ergens in de loop van de geschiedenis ontstaan, en we weten zelfs tamelijk precies wanneer: in de renaissance. Dat is in onze landen ongeveer in de 16de eeuw. Daar ontstaat een visie op taal die in de volgende eeuwen dominant wordt in heel Europa. Ik noem dit de taalcultuur van de renaissance. Het is deze taalcultuur die momenteel ten einde loopt.

Wat zijn de kenmerken van die renaissance-taalcultuur? In de eerste plaats dat ze geschreven taal beschouwt als taalbij-uitstek, en gesproken taal slechts ziet als secundair. In de tweede plaats dat ze het talige continuüm verkavelt. In de middeleeuwen bestond er maar één taal, het Latijn; plus een taalcontinuüm van gesproken regionale taal. De renaissance verkavelt dit tot afzonderlijke talen (Frans, Italiaans, Spaans, Duits, Nederlands, enz.). De achtergrond is angst voor taalverandering.

De didactiek van het talenonderwijs is in de laatste decennia meer veranderd dan in de 500 jaar ervoor.

De standaardtalen, product van verkaveling, zijn ontworpen en gecultiveerd als een dam tegen de dreigende taalverandering: uitbanning van interne variatie en afweer van externe invloeden.

De taalcultuur van de renaissance heeft diep ingewerkt, en vorm gegeven aan onze spellingen, onze woordenboeken, onze grammatica's, onze manier van lezen en schrijven, ons onderwijs, de alfabetische ordening, de afschaffing van de afkorting en de bijzondere plaats van het schoolvak Latijn, overal in Europa. En inderdaad: ze heeft de verschillende standaardtalen opgeleverd met hun regels en normen, primair schrijfgeregels en schrijfnormen.

Tot circa 1860-1875. Daar vertonen zich de eerste scheuren en barsten. Dan wordt voor het eerst gesteld dat gesproken taal primair

is (Roorda, 1858); dan wordt voor het eerst gezegd dat taal wezenlijk een continuüm is, en de opsplitsing in talen, meervoud, een fictie (Schmidt, 1872). Ook dan al krijgt de gesproken taal de instrumenten voor haar nieuwe belangrijke rol door de uitvinding van de telefoon en de grammofoon (1876/1877). En Melville Dewey geeft met zijn numerieke DDC een alternatief voor de alfabetische ordening (1876) (het systeem dat later aangepast is tot ons UDC). In dezelfde jaren verschijnen trouwens ook de eerste schrijfmachines met een toetsenbord dat niet *abcdef* te zien geeft maar *qwerty*.

Toch duurt het nog bijna een eeuw voordat de taalcultuur van de renaissance werkelijk begint in te storten: vanaf circa 1970. Maar dan gaat het ook snel. In luttele decennia

verandert het talenonderwijs grondig (gesproken taal krijgt een serieuze plaats; er is groeiende kritiek op de grammatica-vertaalmethode); het Latijn als schoolvak wordt marginaal (in Nederland vanaf de mammoetwet, 1968), de spelling blijkt voor velen te moeilijk geworden (er is dan ook ineens een enorme toestroom naar de middelbare school en naar het hoger onderwijs), en we zijn vanaf de computer en het internet anders gaan lezen en schrijven.

De standaardtaal is slechts één aspect van de taalcultuur van de renaissance, maar misschien wel het aspect dat de meeste aandacht trekt. In ieder geval: wat we nu zien is dat het continuüm bezig is, langzaam maar zeker, om zich te herstellen. De variatie binnen de talen is, ook in het openbare leven, prominenter aanwezig dan in voorgaande eeuwen; en de grenzen tussen de talen worden diffuus. Ze waaieren uiteen. Ook, en misschien wel vooral, het Engels, dat intussen wereldwijd minstens uit een tiental 'Engelsen' bestaat, waarbij de wederzijdse verstaanbaarheid snel afneemt.

Ondertussen staan we met één been al in een nieuwe taalcultuur, die zo grondig anders is, en nog zo jong, dat je er nog nauwelijks zicht op hebt. Hoe komt zo iets? Die vraag is waarschijnlijk net zo moeilijk te beantwoorden als de vraag waarom in de 16de eeuw de renaissance zich over Europa verbreidde. Zoveel is zeker dat het niet gaat om een tijdelijke inzinking, een mode, een hype. Wat wij thans meemaken met onze talen, is een langetermijnbeweging die al minstens 150 jaar gaande is. Het valt niet te verwachten dat die in de komende decennia ineens zal omkeren. Waarschijnlijker is het dat we nog wel een poos op de ingeslagen weg zullen voortgaan.

Is dit erg? Daarover verschillen de meningen.

De variatie binnen de talen is, ook in het openbare leven, prominenter aanwezig dan in voorgaande eeuwen.

Het gaat in ieder geval niet om mijn persoonlijke mening. Die is van geen belang. In mijn boek² zet ik alleen een groot aantal feiten op een rij; veelal bekende feiten, maar tot nu toe heeft niemand ze zo op een rij gezet. Die rij is, dunkt me, spectaculair. Sommigen zullen zeggen: verontrustend, alarmerend; anderen: hoopgevend, bevrijdend. De een treurt om Engelse leenwoorden en slordigheid in de toepassing van aloude regels; de ander juicht om de bevrijding van de taal uit zijn Victoriaanse keurslijf, en om de frisse wind van internationale oriëntatie. De een blijft gehecht aan wat verdwijnt, de ander kijkt reikhalzend uit naar wat komt. Wie heeft er gelijk? Zoveel lijkt me zeker dat

de (naaste) toekomst inderdaad nogal anders zal zijn dan we eeuwenlang gewend waren. Dit is nauwelijks een voorspelling. Je zou ook kunnen zeggen: detegenwoordige situatie is al compleet anders dan we eeuwenlang gewend waren.

*De een treurt
om Engelse
leenwoorden; de
ander juicht om
de frisse wind van
internationale
oriëntatie.*

Maar hoe men ook reageert: de gevolgen zullen immens zijn, voor ons onderwijs, voor de spelling, voor ons lezen en schrijven. En we zullen moeten wennen aan een leven zonder standaardtaal.

*Joop van der Horst
K.U.Leuven*

joop.vanderhorst@arts.kuleuven.be

Noten

1 Dit is de samenvatting van de gelijknamige lezing op het NT2-congres in Blankenberge op 23 mei 2008.

2 Van der Horst, J. (2008). Het einde van de standaardtaal; een wisseling van Europese taalcultuur. Amsterdam: Meulenhoff.